

ПАНКЕВИЧ О. З.

*Львівський державний університет внутрішніх справ
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПРАВОВА СПАДЩИНА Г. ЛАУТЕРПАХТА І Р. ЛЕМКІНА: АСПЕКТИ
ВИКОРИСТАННЯ**

11 листопада 2017 року у Львові в рамках програми «Права, правосуддя і пам'яті міста» відбулось відкриття пам'ятних таблиць для увіковічення пам'яті видатних юристів-міжнародників, випускників юридичного факультету Львівського університету (нині – Львівського національного університету імені Івана Франка) Герша Лаутерпахта, Рафала Лемкіна та Луї Зона.

У межах даної публікації дозволимо собі висловити деякі зауваги щодо правової спадщини лише перших двох із них – правознавців, відомих в світі і (як часто в нас, на жаль, буває) не дуже знаних в Україні.

Як відомо, у цьому році все цивілізоване людство відзначало семидесятирічний ювілей прийняття та проголошення резолюцією 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12. 1948 р. Загальної декларації прав людини (далі – ЗДПЛ, Декларація). *Г.Лаутерпахт* (1897, Жовква – 8 травня 1960, Лондон), власне, був одним із розробників положень та ідей, що склали основу цього унікального документа. За результатами порівняння його монографії «Міжнародний білль прав людини» (США, 1945) із текстом Декларації вітчизняними дослідниками підставно обґрунтовується положення про те, що «Книга професора Г. Лаутерпахта «Міжнародний білль прав людини» послугувала первинним фундаментально-концептуальним джерелом ЗДПЛ. (Малоймовірно, щоб з нею – як складовою частиною ... «Підготовчих матеріалів» – не був знайомий і заступник голови Комітету та Комісії знаний французький юрист, професор Рене Кассен; а він, як відомо, написав початковий варіант проекту ЗДПЛ, і його внесок у цю справу применшувати аж

ніяк не можна). Тому навряд чи буде перебільшенням назвати професора Г. Лаутерпахта ідейним натхненником і першим науковим проектантом такого історично-епохального акта, як ЗДПЛ. Адже щонайменше половина тих прав, котрі відображені у його книзі, дістали відбиття у тексті ЗДПЛ» [1, с. 8-9].

До того ж П.Рабінович констатував, що чимало статутних документів чинних сьогодні міжнародних судових органів у сфері прав людини вміщують саме такі положення, які так чи інакше обґрунтовував Г. Лаутерпахт у його книзі. Отож, є цілком підставним вважати Г. Лаутерпахта «юридичним генієм праволюдності юриспруденції» [2, с. 68].

Професор М. Пашковський (м. Одеса) у доповіді «Концепція міжнародного злочину у працях Г. Лаутерпахта» нагадав, що саме Г. Лаутерпахт є автором концепції міжнародного злочину та поняття «злочини проти людяності», наголосив на змістовному наповненні останнього поняття та його значенні для сучасного кримінального права (зокрема, у контексті діяльності Міжнародного кримінального суду). Роль Г. Лаутерпахта у реалізації концепції міжнародного злочину доповідач розглянув у двох аспектах: формулювання поняття «злочини проти людяності» та розуміння воєнного злочину за міжнародним правом зі встановленням відповідальності за його вчинення. Як уважає доповідач, основою ідеї «злочини проти людяності» є докторське дослідження Г. Лаутерпахта «Міжнародний мандат за договором Ліги Націй» («Das völkerrechtliche Mandat in der Satzung des Völkerbundes») [2, с. 69].

Своєю чергою, *Рафал Лемкін* (1900–1959) був одним із розробників Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р.

«У 9 розділі (книга «Правління держав «Осі» в окупованій Європі». – *О.П.*) Лемкін відкинув терміни «варварство» і «вандалізм» і створив новий – амальгаму з грецького слова «genos» (плем'я або раса) і латинського «cide» (убивство). Геноцид стосувався дій, «спрямованих проти окремих осіб не через їхні індивідуальні якості, а через те, що вони належали до національних груп»,

– написав Лемкін у 9-му розділі. «Нові поняття потребують нових термінів» [3, с. 276].

Згадка про «геноцид» прозвучала й на Нюрнберзькому процесі, на якому й Р.Лемкін, й Г.Лаутерпахт були залучені в якості наукових консультантів сторони обвинувачення. Можна погодитися з думкою професора Університетського коледжу Лондона Ф. Сендса, що в той час відбувалася й «битва ідей, які поділяли двоє чоловіків з Лемберга: ідей захисту окремої особи і групи» [3, с. 444].

Не заперечуючи індивідуальні права, Лемкін, однак, вважав, що надмірне зосередження уваги на окремих особах є наївним, що воно ігнорує реальність конфліктів і насильства: злочини проти індивідів розглядали тому, що вони належали до певної групи, а не через їхні індивідуальні якості. У розумінні Лемкіна, закон має виявляти реальні мотиви і справжні наміри, ті фактори, які пояснюють, чому окремих індивідів – з певних цільових груп – убивали. На його думку, фокус на групах був практичним підходом [3, с. 417].

Натомість Г.Лаутерпахт керувався прагненням посилити захист кожного індивіда, незалежно від його приналежності до тієї чи іншої групи, обмежити потужний вплив ідей трибалізму, а не посилити його. Зосереджуючи увагу на окремій особі, а не групі, він хотів зменшити силу конфлікту між групами [3, с. 417]. Лаутерпахт «не дуже схвалював» «так званий злочин геноциду», і пояснював чому: він вважав, що «якщо надто сильно наполягати, що вбивати цілий народ є злочином, це може послабити переконання у тому, що також вже є злочином – убивати окрему особу» [3, с. 505].

Попри однакове походження і спільне прагнення до ефективного підходу, погляди Лаутерпахта і Лемкіна були різко поділені щодо запропонованих ними рішень великого питання: «Як закон може запобігти масовим убивствам?». «Захищати окрему особу», – каже Лаутерпахт. «Захищати групу», – каже Лемкін [3, с. 418].

На нашу думку, видається можливим стверджувати, що з *методологічної точки зору* вказані дебати між Р.Лемкіним й Г.Лаутерпахтом, так само, як й

сучасні дискусії про індивідуальні та колективні права, індивідуальне та спільне (загальне) благо – як окремі аспекти традиційної для діалектичної філософії проблеми співвідношення загального, особливого й одиничного – сягають своїм корінням столітніх середньовічних спорів між реалістами та номіналістами про природу загальних понять – універсалій [4].

Як наголошує Ф.Сендс, «Лемкін був дуже прив'язаний до концепції геноциду, він її винайшов 1944 року. Він хотів, щоб у праві визнали ідею захисту цілої групи. Лаутерпахту це не подобалося. Лаутерпахт домагався визнання прав окремих осіб. Йому не подобалася думка, що *група може існувати в юридичній реальності* (курсив наш. – О.П.), і він був проти концепції геноциду» [5].

Виходячи з наведеного, «у першому наближенні» ми дозволимо собі обережно припустити, що Г.Лаутерпахт тяжів до постулатів номіналізму, в той час як його опонент – Р.Лемкін – радше був прихильником позиції реалізму. Проте, ми свідомі, що такий попередній висновок вимагає ґрунтовного підтвердження, яке стане можливим лише в ході подальших досліджень наукової спадщини цих двох видатних правознавців, в тому числі під запропонованим нами кутом зору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабінович П. Професор Г. Лаутерпахт – автор ідеї та першого проекту Міжнародного білля (Загальної декларації) прав людини / П. Рабінович, В. Особа // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4. – С. 3–10.
2. Держипільська А. Погляди сучасних науковців про роль професора Герша Лаутерпахта у створенні Міжнародного білля прав людини та його юридичного забезпечення / А. Держипільська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2018. – Випуск 66. – С. 67–74.
3. Сендс Ф. Східно-Західна вулиця. Повернення до Львова / Ф. Сендс. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 652 с.

4. Панкевич О. З. Спiр про унiверсалiї як методологiчна основа сучасних дослiджень про iндивiдуальнi/колективнi права (до постановки питання) / О.З. Панкевич // Державотворення та правотворення в контекстi євроiнтеграцiї : Матерiали доповiдей, виступiв i повiдомлень учасникiв III-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львiв, 8 грудня 2017 р.). – Львiв : БОНА, 2017. – С. 161–166.
5. Фiлiп Сендс: Львiв дав свiту великих юристiв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117680>https://zaxid.net/filip_sends_lviv_dav_svitu_velikih_yuristiv_n1239937